

УДК 338.27:658.5.011

DOI: <https://doi.org/10.32782/2224-6282/159-9>**Згадова Н. С.**кандидат економічних наук, доцент,
Одеська державна академія технічного регулювання та якості
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4585-9620>**Рогатіна Л. П.**доктор економічних наук, доцент,
Одеський національний університет харчових технологій**Губко В. І.**аспірант,
Херсонський економічно-правовий інститут
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6155-892X>**Zgadova Nataliy**

Odessa State Academy of Technical Regulation and Quality

Rogatina Lidiy

Odessa National University of Food Technologies

Gubko Vitaliy

Kherson Institute of Economics and Law

РЕЙДЕРСТВО В УКРАЇНІ – ЗАГРОЗА ЕКОНОМІЧНІЙ БЕЗПЕЦІ ПІДПРИЄМСТВ

В умовах формування ринкової економіки в Україні, основою якої є малі та середні суб'єкти господарювання, постає питання їхньої економічної безпеки, адже економічна безпека є однією з основних потреб у діяльності не тільки держави, різних об'єднань, але й окремого підприємства. Тому дуже важливими є дієві інструменти захисту підприємств із боку інформаційного забезпечення. З інтенсивним поширенням кризових явищ в економіці України, фінансової та політичної нестабільності, посилення конкурентної боротьби та негативного впливу факторів зовнішнього середовища проблема забезпечення фінансово-економічної безпеки підприємства набула особливого значення, а саме у прояві інформаційної боротьби та рейдерських атак на підприємства різних форм власності. Економічна інформація вважається основним фактором ефективної діяльності підприємства в умовах ринкової економіки. До початку 90-х рр. минулого століття (радянський період) вітчизняні підприємства, зокрема підприємства агропромислового сектору, практично не відчували ніяких ризиків у своїй діяльності, оскільки вони перебували в державній власності та були пов'язані договорами-зобов'язаннями державного замовлення. Державні інтереси в галузі економіки жорстко захищалися правоохоронними органами та спецслужбами. Тепер ситуація кардинально змінилася. Будь-який господарюючий суб'єкт, незалежно від обсягу його робочих активів, знаходиться в оточенні різноманітних ризиків, а тому вразливий до різноманітних рейдерських атак, які здатні миттєво знищити фінансові та матеріальні ресурси. Водночас державні структури, що мають стояти на захисті підприємництва, фактично не діють. В умовах сьогоденної економічної системи одним із найголовніших завдань економічної безпеки підприємства стало збереження його майна, протистояння рейдерству – силовому, необоросовісному захопленню чужої власності. Таке явище стало реальною загрозою економіці загалом, руйнується вітчизняний бізнес, підприємництво і виробництво, посилюється напруга в економічному просторі країни, оскільки практично будь-яке підприємство може стати об'єктом рейдерської атаки. Тому можна сказати, що проблема рейдерства в сучасних ринкових умовах є досить актуальною та зарожує економічній безпеці підприємств і підлягає негайному вирішенню.

Ключові слова: економічна безпека, рейдерство, бізнес, рейдерська атака, економічна привабливість.

RAIDING IN UKRAINE – A THREAT TO THE ECONOMIC SECURITY OF ENTERPRISES

Given the formation of a market economy in Ukraine, which is based on small and medium-sized businesses, the question of their economic security, because economic security is one of the main components of the needs of not only the state, various associations, but also individual enterprises. Therefore, it is very important to have effective tools to protect enterprises from the information support. With the intensive spread of crises in Ukraine's economy, financial and political instability, increased competition and the negative impact of environmental factors, the problem of financial and economic security of the enterprise has become especially important, namely in the manifestation of information warfare and raids on enterprises of various forms of ownership. Economic information is considered as the main factor of effective activity of the enterprise in the conditions of market economy. Until the early 1990s (Soviet period), domestic enterprises, in particular agro-industrial enterprises, felt virtually no risk in their activities, as they were state-owned and bound by government contracts. In turn, the state interests in the field of economy were strictly protected by law enforcement agencies and special services. Now the situation has changed dramatically. Any business entity, regardless of the size of its working assets, is surrounded by a variety of risks, and therefore vulnerable to various raider attacks, which can instantly destroy financial and material resources. At the same time, the state structures that are supposed to defend entrepreneurship do not actually operate. In today's economic system, one of the most important tasks of economic security of the enterprise was the preservation of its property, resistance to raiding – forceful, unscrupulous seizure of

someone else's property. This phenomenon has become a real threat to the economy as a whole, destroying domestic business, entrepreneurship and production, increasing tensions in the economic space of the country, as almost any company can be the object of a raider attack. Therefore, we can say that the problem of raiding in today's market conditions is quite relevant and threatens the economic security of enterprises and must be addressed immediately.

Keywords: economic security, raiding, business, raider attack, economic attractiveness.

JEL classification: L12, O16, O17, Q18

Постановка проблеми. У сучасних ринкових умовах високою концентрацією поглинання та злиття підприємств можна характеризувати український ринок. Актуальною для наших підприємств стала проблема рейдерських захоплень та атак. Незаконність таких дій погіршує інвестиційну та інноваційну діяльність підприємств різних форм власності.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблема рейдерства в Україні досліджується багатьма вітчизняними вченими, такими як: З.Б. Живко, А. Смітюх, І. Головань, Г. Паламарчук, Л. Венгер та інші. Однак слід зауважити, що проблемі рейдерства як загрози економічній безпеці підприємства приділено не досить уваги.

Мета статті – висвітлення проблеми рейдерства на території України, негативних сторін цієї проблеми щодо підприємств різних форм власності. Показати, як мінімізувати прояви рейдерства щодо підприємств, що загрожує їхній економічній безпеці.

Виклад основного матеріалу. З приводу зародження рейдерства є декілька тверджень. Як на мене, найбільш правдиве те, що рейдерство зародилося, щойно було здійснено випуск перших акцій. Його не варто плутати з розповсюдженням на Заході грінмейлом – формою легального корпоративного шантажу, який застосовується зазвичай дрібним акціонером із метою продажу своїх акцій мажоритарію у декілька раз дорожче [1].

У західній практиці є поділ рейдерства на «біле», «сіре» й «чорне». За словами керуючого партнера юридичної фірми «Ляшов і Партнери» Михайла Ляшова, «білі» діють винятково за законом. Прагнучи захопити ласий шматок, «білі» рейдери йдуть на воістину фантастичні, але цілком законні виверти, аби підірвати економічне становище підприємства. «Сірі» використовують сумнівні методи, балансуючи на межі законності. Вони цілком можуть застосувати подвійний реєстр або фальсифікувати результати виборів зборів акціонерів. «Чорні» не хештують навіть використанням силових методів, хоча їхні головні інструменти – підкуп чиновників і підробка документів [2].

В Україні поняття рейдерства дещо відрізняється від його розуміння на Заході з їхньою віковичною ринковою економікою. На Заході відносно давно досліджується ця проблема та, як правило, йдеться про так звані «недружні поглинання», що чиняться проти волі власника, але згідно із законодавством.

За кордоном рейдерство вважають цілком нормальним і прийнятним видом бізнесу, що регулюється законодавчими нормами. Там рейдерів називають своєрідними «санітарами бізнес-лісу», які поглинають підприємства зі слабким менеджментом; отже, побічно вони навіть сприяють поліпшенню макроекономічних показників країни [1].

В Україні це явище має значну кримінальну складову частину, це відверто злочинне захоплення чужої

власності, поєднане з корупцією у судах і правоохоронних органах та використанням службового положення.

Боротьба із загрозою рейдерства межує з поняттям економічної безпеки підприємства зокрема. Сьогодні є великий спектр форм рейдерства: інформаційне, ресурсне, кредитне, боргове, через оцінку тощо. Всі ці аспекти включає економічна безпека підприємства.

Одним із найважливіших завдань економічної безпеки як частини загальної безпеки підприємства є забезпечення фізичного захисту працівників підприємства та збереження його майна, тобто протистояння рейдерству.

В Україні є контори, які спеціалізуються на захопленнях бізнесу. Це, як правило, досвідчені підприємці, юристи, економісти, бухгалтери та інша спільнота, які законно зареєстровані як консалтингові агентства та мають корумповані зв'язки з органами різних видів державної влади. На ринку вони пропонують свої послуги як аудиторів, кредиторів тощо, що закон не забороняє. За послугами таких організацій звертаються з різних причин, починаючи від особистого інтересу і конкурентної боротьби та закінчуючи поглинанням підприємств заради розширення діяльності. Звичайно ж, є як вітчизняне, так і закордонне рейдерство, коли рейдери є нерезидентами України. Саме тому економічна безпека підприємства потребує досить розгалуженої структури.

Якщо в кінці 90-х – на початку 2000-х років переділу піддавався в основному великий бізнес, то в наш час рейдерським атакам підлягає середній та малий бізнес, який менш примітний та мало захищений, а отже, підлягає більшому впливу державних органів влади, випадки свавілля яких почастишали. Офіційно у законодавчому аспекті влада покращує умови бізнесу, але насправді все навпаки: після прийняття Податкового кодексу повноваження контролюючих структур були розширені. Підприємцям стало ще важче захистити свій бізнес від захоплення [3].

Тенденції останнього часу свідчать про те, що багатьом підприємствам, які дотепер не задумувалися про можливі «рейдерські» атаки, необхідно вже зараз вживати заходів щодо захисту свого бізнесу від ворожого поглинання – оцінити вразливість свого бізнесу, а також продумати можливі схеми захисту, інакше завтра може бути пізно.

Статистика говорить, що жертвами рейдерських атак виступають в основному організації, які ведуть свою діяльність повністю або частково в тіні, тобто прозорість діяльності – один із факторів підвищення безпеки підприємства. Останнім часом рейдери змінюють свій банальний метод донарахування податків. Щоби схилити керівництво до «правильного» рішення віддати свій бізнес, проти них заводять кримінальні справи.

Боротись із цим методом потрібно шляхом подання позовів до судів, у тому числі до Верховного суду. Також необхідно максимально афішувати такі випадки,

причому не тільки в засобах масової інформації, а й по партійній лінії. Якщо при «помаранчевій» владі кругом були розставлені свої надійні люди, то зараз влада змінилася, відповідно, чиновники вже не стануть стіною один за одного, адміністративна реформа заставляє звільняти людей. А значить, шанси на звільнення або відсторонення від певних завдань представника влади збільшилися.

За допомогою цих методів можливо зламати саму філософію сучасного силового рейдерства в Україні, вирішити або хоч замахнутися на вседозволеність і безкарність держчиновників.

Під час кризи тенденція до захопту активів підприємств зменшилася, але зараз вона знову відновлюється. Також у зв'язку з державними реформами може збільшитися частка рейдерських атак на організації, які володіють великими земельними ділянками або великими об'єктами (будівлями, офісними комплексами тощо). Отже, тому прошарку підприємницького сектору економіки України що володіє такими активами, необхідно максимально підвищувати економічну безпеку шляхом удосконалення заходів протидії рейдерству.

Держава, звісно, повинна виступати на стороні власника, але щодо надії на державу можна сказати, що подолати рейдерство можливо лише за наявності комплексного підходу до вирішення проблеми та за наявності політичної волі. Дивлячись на досвід країн, у яких рейдерство стало пережитком минулого, можна з упевненістю сказати, що, аби його подолати, державі потрібен тільки час. Проте з огляду на останні політичні події в державі, часу знадобиться багато. Але це не значить, що потрібно чекати, склавши руки, кожне підприємство має індивідуальну систему економічної безпеки та захищає себе від можливих загроз самостійно.

Способи захисту від рейдерського захоплення завжди індивідуальні і залежать від організаційно-правової форми компанії, розгалуженості бізнесу, кількості учасників або акціонерів, наявності нерухомотості та правильності її оформлення, продуманого захисту власності, а також від наявності кредиторської заборгованості.

Універсального способу захисту від рейдерського захоплення немає. Кожна окрема спроба захоплення бізнесу унікальна і вимагає ретельного вивчення матеріалів, перевірки інформації та правової оцінки подій, що відбуваються. Створення універсальної ефективної стратегії захисту підприємства можливе лише якщо відштовхуватися від типової схеми рейдерського захоплення, структура якої виглядає таким чином.

Рейдери приступають до захоплення підприємства тільки після проведення розвідки. При цьому вивчається стан справ на підприємстві, визначаються слабкі місця в статутних і установчих документах, по яких можна вдарити насамперед, збирається інша необхідна інформація:

- ринкова оцінка (активів підприємства);
- ринкова оцінка прибутковості;
- аналіз структури юридично оформленого та реального складу власників;
- аналіз складу органів управління;
- аналіз історії придбання пакетів та активів;
- аналіз кредитної історії;
- аналіз використовуваних в управлінні фінансових схем;
- аналіз конфліктів;

- аналіз «правоохоронної» історії (адміністративні, кримінальні справи, інше) власників і керівництва;
- аналіз адміністративних практик управління підприємством;
- інша інформація.

Далі слідує реалізація рейду:

- блокування функціонування підприємства, порушення кримінальних справ проти основних акціонерів та керівництва тощо;
- закріплення прав на активи підприємства через рішення судів і/або реєстраційних органів;
- придбання пакетів акцій підприємства;
- перехоплення управління підприємством та легалізація захоплення.

Також під час захоплення підприємства може фальсифікуватись усе – від підробки печаток і штампів, документів до підписів акціонерів, що веде, як наслідок, до перехоплення керування, створення паралельних органів керування підприємством і неправомірних маніпуляцій із реєстром акціонерів.

Заходи впливу рейдерської атаки можуть коригуватися і змінюватися залежно від особливостей того чи іншого підприємства. Все залежить від спланованих дій та фінансових можливостей замовника рейдерського захоплення підприємства.

Виходячи з вищевикладеного, можна визначити заходи захисту підприємства від типової рейдерської атаки.

Згідно із законодавством, дані реєстрів акціонерів – закрита інформація, розкривати яку емітент зобов'язаний лише у строго визначених випадках і в обмеженому обсязі. А, наприклад, адреси й паспортні дані акціонерів розкриватися не повинні взагалі. Володіючи ж персональними даними акціонера, можна списати його акції за піддробленим дорученням. Постраждати від таких дій може не тільки акціонер, але й емітент, який повинен буде відшкодувати своєму співвласникові збиток.

Необхідно приділити увагу інформаційній безпеці підприємства, як зовнішній, так і внутрішній.

Зовнішню інформацію про підприємство рейдер одержує різними способами та з різних органів влади. Рейдери можуть ініціювати будь-яку перевірку й одержати необхідні йому документи й інформацію. Тому необхідно перевіряти як повноваження перевіряючих, так і підстави для витребування різного роду документів.

Найважливішою складовою частиною економічної безпеки підприємства, на яку необхідно звернути увагу, є внутрішня інформаційна безпека.

Одним із ефективних способів її забезпечення є введення режиму контролю над інформацією й документообігом на підприємстві. Цього можливо досягнути шляхом прийняття Положення «Про комерційну таємницю». Також із кожним співробітником особисто повинні бути укладені відповідні Угоди про конфіденційність, які підтверджують згоду про те, що:

- працівник не має право виносити за територію підприємства документи, що містять відомості про підприємство, його акціонерів або працівників;
- працівник не має права обговорювати питання, що стосуються структури організації, порядку керування, персональних даних членів трудового колективу;
- будь-які телефонні розмови із представниками нібито державних або правоохоронних органів працівник має переносити на особисті зустрічі або повинен

бути переконаний, що це дійсно та людина, за кого себе видає, тощо.

Крім того, необхідно провести додаткові превентивні заходи:

– для забезпечення захисту від підробки документів необхідно встановити обмеження в обігу документів та печатки усередині підприємства;

– для забезпечення захисту від надання рейдерам працівниками фірми інформації добровільно (мотив може бути різний) має місце підтримання ефективної корпоративної політики, основою якої є кадрова політика підприємства, що являє собою систему сформованих правил, прав та обмежень, які орієнтують співробітників на досягнення місії та цілей підприємства згідно з його стратегією та зумовлюють спрямованість відносин працівників у колективі та з підприємством загалом;

– для загального захисту документів необхідно встановити контроль над вхідною та вихідною кореспонденцією.

Небезпечно зберігати установчі документи в офісі компанії або на підприємстві. Під час здійснення силового входу на підприємство рейдери насамперед будуть шукати саме їх.

Також основна печатка підприємства повинна бути максимально захищена від підробки. Сучасні методи, такі як внесення спеціальних шрифтів, растрових сіток, елементів, видимих тільки в ультрафіолетовому світлі, й інші, дають змогу максимально утруднити підробку печатки підприємства.

Мінімізації ризику сприяє концентрація капіталу або викуп часток у акціонерів, які не беруть участі в діяльності підприємства, а також постійний моніторинг змін у їхньому складі. Підприємство повинно бути готовим до контркуповування акцій/часток і додаткової емісії.

Також важливо відстежувати кредиторську заборгованість, аби попередити викуп великої її частки. В ідеалі відносини з кредиторами повинні характери-

зуватися високим ступенем лояльності. Тобто керівництво підприємства буде повідомлено про спроби сторонніх осіб викупити у його кредиторів борг.

У разі високого ризику захоплення виправдане і накладення обтяжень, наприклад, за допомогою передачі нерухомості та інших активів у забезпечення позик. Можливий і перерозподіл власності між підконтрольними організаціями. Передача майна або акцій у довічне управління викликає подорожчання захоплення і надає час і можливість для захисту.

Висновки. В Україні рейдерство дійсно є надзвичайно актуальною проблемою в сучасному суспільстві, яка набирає статусу загрози економічній безпеці підприємств та національній безпеці України. Через нестійкість, корумпованість та свавільність державних органів, прогалини у законодавстві рейдерство в Україні не лише виникає, а набирає високих темпів зростання. І хоча у розвинених країнах рейдерство є ефективним інструментом впливу на неефективні підприємства, у нас це – інструмент перерозподілу власності та особистих інтересів.

Подолання проблеми рейдерства є спільним завданням влади, бізнесу, засобів масової інформації, кожного громадянина та суспільства загалом. Тільки за умови консолідації зусиль можливий подальший розвиток України як правової, сучасної, демократичної держави з конкурентоспроможною економікою, а це вимагає часу.

Для ефективного захисту від рейдерських захоплень потрібно вжити таких заходів: на боці власника має виступати держава і застосовувати дієві, реальні важелі щодо захисту прав власності; потрібна прозорість і ефективність діяльності суб'єктів господарювання, які можуть зробити підприємство фактично невразливим до рейдерів; приділити увагу зовнішній та внутрішній інформаційній безпеці підприємства; надати надійного захисту установчим документам та печатці організації; концентрувати статутний капітал; контролювати кредиторську заборгованість.

Список використаних джерел:

1. Живко З.Б. Рейдерство в Україні: соціально-економічний аспект : монографія. Львів : Ліга прес, 2012. 304 с.
2. Льяшев М. Особливості національного рейдерства. Матеріали XV-ї науково-практичної конференції «Дослідження та оптимізація Харківський національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут» 4-6 грудня 2019 р. Харків, 2019. С. 4–14.
3. Головань І. Удар у стик: чому процвітає «рейдерство» в Україні. *Дзеркало тижня*. 2006. № 4. С. 5–9.
4. Паламарчук Г., Венгер Л. Особливості рейдерства в Україні та політика його подолання. *Економіка України*. 2007. № 9. С. 24–35.
5. Смітюх А. Грінмейл: поняття та правова сутність. *Підприємництво, господарство і право*. 2008. № 7. С. 15–17.

References:

1. Zhyvko Z.B. Rejderstvo v Ukraini: socialno-ekonomichnyj aspekt: monografiya. Lviv: Liga pres, 2012. 304 s.
2. Pyashev M. Osoblyvosti nacionalnogo rejderstva. Materialy XV-yi nauково-praktychnoyi konferenciyi «Doslidzhennya ta optymizaciya Kharkivskij nacionalnyj texnichnyj universytet «Kharkivskij politexnichnyj instytut» 4-6 grudnya 2019 r. Kharkiv, 2019. S. 4–14.
3. Golovan I. (2006) Udar u styk: chomu procvitaye "rejderstvo" v Ukraini. *Dzerkalo tyzhnya*, no. 4, s. 5–9.
4. Palamarchuk G., Venger L. (2007) Osoblyvosti rejderstva v Ukraini ta polityka jogo podolannya. *Ekonomika Ukrainy*, no. 9, s. 24–35.
5. Smityux A. (2008) Grinmejil: ponyattya ta pravova sutnist. *Pidpryemnyctvo, gospodarstvo i pravo*, no. 7, s. 15–17.